

О. М. Трач
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права

УДК 347.951+347.956

СУДОВИЙ НАКАЗ ЯК ОБ'ЄКТ АПЕЛЯЦІЙНОГО ОСКАРЖЕННЯ

Розкрито окремі теоретичні та практичні проблеми апеляційного оскарження судового наказу як особливої форми судового рішення. Встановлено неможливість оскарження судового наказу за правилами оскарження рішень суду. Визначено перелік судових наказів, ухвал, постановлених у наказному провадженні, які виступають самостійними об'єктами апеляційного оскарження. Досліджено передумови апеляційного оскарження судового наказу. Обґрунтовано, що віднесення судового наказу до об'єктів апеляційного оскарження не повинно обумовлюватись реалізацією боржником права на подання заяви про його скасування.

Ключові слова: судовий наказ, апеляційне провадження, право апеляційного оскарження, перегляд.

Однією із гарантій забезпечення законності та обґрунтованості судових рішень виступає право апеляційного оскарження. Однак тривалий час об'єктами перегляду в порядку апеляційного провадження виступали здебільшого рішення та ухвали. Законом України “Про судоустрій і статус судів” [1] було розширено коло об'єктів апеляційного оскарження шляхом включення до їхнього складу судового наказу, проте оновлення цивільного процесуального законодавства в частині перегляду судових наказів не має завершеного характеру, що зумовлює формування різних підходів щодо застосування окремих норм права, ускладнює досягнення цілей цивільного судочинства.

Об'єкти апеляційного оскарження виступали предметом вивчення таких українських вчених-процесуалістів, як О. В. Дем'янова, К. В. Гусаров, Г. П. Тимченко, С. Я. Фурса, Є. А. Чернушенко та ін. Разом з тим судовий наказ як об'єкт апеляційного оскарження не знайшов окремого дослідження у науковій літературі. Не висвітлювалась і специфіка перегляду цієї форми судового рішення в апеляційному провадженні. Це зумовило необхідність дослідження судового наказу як об'єкта апеляційного оскарження. Для досягнення цієї мети визначено такі завдання: встановлення правил оскарження судового наказу як особливої форми судового рішення; визначення складу судових наказів, що підлягають перегляду в порядку апеляційного провадження; з'ясування передумов апеляційного оскарження судового наказу; розробка пропозицій щодо удосконалення цивільного процесуального законодавства, усунення неповноти визначення окремих процесуальних питань.

Із змісту ст.ст. 105, 307, 309 ЦПК України випливає, що об'єктом перегляду в порядку апеляційного провадження виступає судовий наказ. Разом з тим законодавець, регламентуючи право апеляційного оскарження у ст. 292 ЦПК України, складовою якого є об'єкти оскарження, вказує лише на рішення та ухвали суду першої інстанції, оминаючи судовий наказ.

Відповідно до п. 22 постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 14 від 23 грудня 2011 року “Про практику розгляду судами заяв у порядку наказного провадження” (далі —

Постанова) “ураховуючи, що судовий наказ є особливою формою судового рішення, як змінений судовий наказ, так і судовий наказ, щодо якого суд прийняв ухвалу про залишення заяви про його скасування без задоволення, можуть бути оскаржені в апеляційному порядку за правилами оскарження рішення суду” [2]. Вважаємо, що вказані положення не відповідають нормам чинного ЦПК України з наступних підстав. По-перше, у ст. 208 ЦПК України вказано, що рішення є самостійною формою судового рішення. По-друге, згідно зі ст. 95 ЦПК України судовий наказ є формою судового рішення, а не особливою формою рішення суду. Тому рішення та судовий наказ не можуть ототожнюватись. На їх відмінні ознаки неодноразово вказувалось у науковій літературі [3; 4]. По-третє, законодавець використовує категорію “судові рішення” як узагальнююче поняття.

Слід погодитись з думкою С. В. Щербак про те, що законодавець некоректно вживає в цьому випадку термін “форма” [5, с. 95]. С. Я. Фурса, Є. І. Фурса вказують на необхідність доповнення ст. 208 ЦПК “Види судових рішень” вказівкою на судовий наказ [6, с. 546]. На нашу думку, внесення таких змін є недоцільним, оскільки зазначена стаття міститься у гл. 7 розд. III ЦПК України, і стосується лише позовного провадження. У зв’язку із використанням законодавцем узагальнюючої категорії “судові рішення” ще у гл. 1 “Основні положення” розд. I “Загальні положення” вважаємо за необхідне розкриття у цій главі її змісту в окремій статті “Види судових рішень”.

Отже, будучи самостійною формою судового рішення, судовий наказ як самостійний об’єкт апеляційного оскарження потребує відповідної правової регламентації.

Відповідно до ст. 105 ЦПК України, п. 22 Постанови об’єктом апеляційного оскарження виступає змінений судовий наказ, а також судовий наказ, щодо якого суд першої інстанції прийняв ухвалу про залишення заяви про його скасування без задоволення. Слід зазначити, що в судовій практиці мають місце випадки, коли суди першої інстанції у разі зміни судового наказу постановляють ухвалу, а не судовий наказ, як це передбачено ч. 9 ст. 105 ЦПК України. У зв’язку із цим постає питання: чи виступають такі ухвали об’єктом самостійного оскарження? Так, апеляційним судом Луганської області за результатами розгляду апеляційної скарги було встановлено, що апеляційне провадження ним було відкрито помилково, та залишено скаргу без розгляду у зв’язку із тим, що суд першої інстанції помилково постановив ухвалу про зміну судового наказу, а вона не підлягає оскарженню. Об’єктом апеляційного перегляду відповідно до ЦПК України виступає змінений судовий наказ [7]. Вважаємо, що така ухвала суду апеляційної інстанції була б законною, якщо б суд першої інстанції за результатами розгляду заяви про скасування судового наказу постановив два процесуальні акти: ухвалу про зміну судового наказу та судовий наказ. На зазначені обставини в ухвалі суду апеляційної інстанції відсутнє посилання. Апеляційний суд безпідставно позбавив боржника права на перегляд судового наказу в апеляційному провадженні, хоча ЦПК України не передбачено оскарження ухвали про зміну судового наказу, проте факт її постановлення судом першої інстанції свідчить про порушення ним норм процесуального права, які не можуть бути усунені останнім. Порушення судом норм права, яке полягає у неправильному виборі судом виду судового рішення, на нашу думку, не може мати своїм наслідком позбавлення права особи на апеляційне оскарження, оскільки це сприятиме виникненню зловживань з боку суду першої інстанції. Вищенаведений приклад із судової практики унеможливило виправлення допущених судом першої інстанції судових помилок.

Позбавлення права на апеляційний перегляд та неможливість виправлення допущених порушень норм процесуального права судом першої інстанції в силу відсутності таких повноважень буде мати наслідком набрання законної сили ухвалою про зміну судового наказу, яка не відповідає нормам ЦПК України. Не виключена й наявність у ній порушень норм матеріального права. З вищенаведеного випливає,

що ухвала про залишення скарги на ухвалу про зміну судового наказу без розгляду підлягає касаційному оскарженню.

Самостійним об'єктом перегляду також виступають ухвали про відмову у прийнятті заяви про видачу судового наказу або скасуванні судового наказу (п. 1 ч. 1 ст. 293 ЦПК України). Із змісту вказаної норми випливає, що під оскарження підпадає ухвала про відмову у скасуванні судового наказу. Разом з тим розд. II ЦПК України не містить посилання на таку ухвалу. Не дає відповіді на це питання й постанова Пленуму Верховного суду України № 12 від 24 жовтня 2008 року “Про судову практику розгляду цивільних справ у апеляційному порядку” [8]. Згідно зі ст. 105 ЦПК України суд першої інстанції постановляє такі ухвали: про залишення заяви про скасування судового наказу без розгляду (у разі подання її після закінчення встановлених законом строків), залишення заяви про скасування без задоволення. Остання є найбільш близькою до ухвали про відмову у скасуванні судового наказу. Отже, можна дійти висновку про те, що згідно зі ст.ст. 105, 293 ЦПК України об'єктами апеляційного оскарження виступає як судовий наказ, щодо якого суд першої інстанції прийняв ухвалу про залишення заяви про його скасування без задоволення, так і відповідна ухвала. Вважаємо, що об'єктом оскарження повинна виступати лише ухвала про відмову у скасуванні судового наказу, оскільки у разі оскарження боржником у суді апеляційної інстанції безпосередньо судового наказу, він обмежить себе у здійсненні права на перегляд, так як судовий наказ виступатиме об'єктом перевірки лише однієї судової інстанції. У випадку оскарження ухвали про відмову у скасуванні судового наказу і встановлення незаконності та (або) необґрунтованості її постановлення судовий наказ зможе виступати як об'єктом перевірки суду першої інстанції, так і (за певних передумов, наявності відповідної необхідності) судом апеляційної інстанції. Тобто усунення судової помилки, допущеної судом першої інстанції при видачі судового наказу або ж застосуванні ним відповідних повноважень за результатами розгляду заяви про його скасування, гарантуватиметься декількома способами перегляду, що є достатньо важливим за відсутності права касаційного оскарження вказаного процесуального документу. У зв'язку з цим абзац другий частини дев'ятої ст. 105 ЦПК України потребує внесення відповідних змін.

До об'єктів апеляційного оскарження також належать ухвали про повернення заяви про видачу судового наказу, ухвали про відмову у прийнятті заяви про видачу судового наказу, ухвала про залишення заяви про скасування судового наказу без розгляду. Слід зазначити, що підстави постановлення ухвали про відмову у прийнятті заяви про видачу судового наказу потребують розширення, оскільки ЦПК України не містить положень щодо неможливості повторного звернення із заявою про видачу судового наказу за тотожною вимогою, що уже виступала предметом розгляду в порядку наказного провадження. У зв'язку із цим ч. 3 ст. 100 ЦПК слід доповнити таким підпунктом: “є такий, що набрав законної сили судовий наказ, виданий щодо того самого стягувача та боржника, про той самий предмет і з тих самих підстав”. Ч. 2 ст. 101 ЦПК України регламентує правові наслідки відмови у прийнятті заяви та вказує на можливість звернення з тією ж вимогою у позовному порядку. На нашу думку, вказані положення не стосуються відмови у прийнятті заяви з підстав, передбачених п. 2 ч. 2 ст. 122 ЦПК України, оскільки за наявності цих обставин суд не зможе відкрити позовне провадження. Тому ч. 2 ст. 101 ЦПК України слід доповнити таким реченням: “У разі відмови у прийнятті заяви про видачу судового наказу з підстав передбачених п. 2 ч. 2 ст. 122 ЦПК України звернення з тими самими вимогами у позовному порядку не допускається”.

У гл. 1 розд. V ЦПК України судовому наказу присвячено лише дві статті, які висвітлюють повноваження суду апеляційної інстанції за наслідками розгляду скарги на судовий наказ, підстави його скасування. Наявність прогалин правового регулювання перегляду судового наказу породжує виникнення цілого ряду дискусійних питань, зокрема чи наділений стягувач правом оскарження до суду

апеляційної інстанції судового наказу, одразу після його видачі судом першої інстанції або ж незалежно від реалізації боржником права на подання заяви про його скасування, оскільки він може вважати його незаконним, наприклад, у зв'язку із неправильним застосуванням судом першої інстанції норм права.

Аналіз положень ст. ст. 105, 106 ЦПК України дає можливість зробити висновок, що оскарження судового наказу стягувачем незалежно від здійснення боржником права на подання заяви про його скасування є неможливим, оскільки у разі ненадходження від боржника заяви про скасування судового наказу протягом встановленого законом строку він набирає законної сили. А об'єктом апеляційного перегляду може виступати судові рішення, яке не набрало законної сили. Тобто складається ситуація, що у разі винесення незаконного та (або) необґрунтованого судового наказу, неподання боржником відповідної заяви про його скасування, судові помилки допущені судом першої інстанції не можуть бути виправленими. Наведене обумовлює, на нашу думку, необхідність внесення відповідних змін, оскільки законність та обґрунтованість судового наказу не може залежати від ініціювання боржником процедури перегляду судового наказу судом першої інстанції, а здійснення стягувачем права апеляційного оскарження, яке є однією із основних засад цивільного судочинства, — від реалізації його іншим суб'єктом процесу (боржником). Вважаємо, що право боржника на подання заяви про скасування судового наказу виступає додатковою гарантією, а не перепорою. Цивільні процесуальні норми повинні забезпечувати набрання законної сили лише правосудними судовими наказами, оскільки їх перегляд у порядку касаційного провадження є неможливим. Крім того, стягувач не зможе повторно звернутися із заявою про видачу судового наказу за тотожною вимогою, яка уже виступала предметом розгляду в порядку наказного провадження, з позовною заявою, оскільки він уже реалізував своє право на судовий захист і отримав щодо заявленої вимоги відповідне судові рішення.

Слід зазначити, що в ЦПК України відсутні норми, які регламентували б право стягувача на апеляційне оскарження судового наказу одразу після його видачі, якщо останній є незаконним чи необґрунтованим. Вважаємо, що права та інтереси стягувача можуть бути порушеними й у випадку часткового задоволення заяви про видачу судового наказу. Проте слід зазначити, що відповідно до п. 10 Постанови суди не наділені такими повноваженнями, оскільки судовий наказ видається лише за умови безспірності вимог. Вказані положення обґрунтовуються у Постанові тим, що ЦПК України не передбачає можливості часткового задоволення заяви про видачу судового наказу. Проте, на нашу думку, він і не містить заборони застосування вказаних повноважень. Вважаємо, що суд повинен бути наділений такими повноваженнями, оскільки заява може містити декілька вимог, які є безспірними, але не доведені або частково доведені заявником, одну вимогу, проте частково доведену.

У зв'язку із цим необхідно звернути увагу на те, що законодавець у ст. 102 ЦПК України досить тісно пов'язує між собою такі стадії процесу, як відкриття провадження у справі та судовий розгляд, частково підмінюючи їх мету та завдання, оскільки відповідно до її положень прийняття ухвали про відкриття наказного провадження у справі передбачає лише видачу судового наказу. Вважаємо, що з'ясування підстав для задоволення заяви про видачу судового наказу не можна відносити до завдань стадії відкриття провадження у справі, оскільки вони належать до завдань стадії судового розгляду.

Отже, відповідні ж положення ст. ст. 105, 106 ЦПК України є такими, що порушують принципи рівності учасників цивільного процесу, апеляційного оскарження судових рішень. У зв'язку з цим за необхідне внести зміни до ЦПК України та ліквідувати обумовленість здійснення права апеляційного оскарження стягувачем.

Слід звернути увагу й на те, що визначена чинним ЦПК України обумовленість права апеляційного оскарження здійсненням боржником права на подання заяви

про його скасування судом першої інстанції, немає завершеного правового регулювання. Зокрема в умовах чинного процесуального законодавства, наявності такої обумовленості удосконалення потребують положення щодо відмови у відкритті апеляційного провадження. Вважаємо за необхідне розширити коло підстав для відмови у відкритті апеляційного провадження та доповнити ч. 4 ст. 297 ЦПК України пунктом четвертим такого змісту: “заява боржника про скасування судового наказу не розглядалась судом першої інстанції”. Потреба постановлення ухвали про відмову у відкритті апеляційного провадження обґрунтовується тим, що у разі оскарження стягувачем судового наказу, який не переглядався судом першої інстанції, усунення цієї підстави відповідно до чинного ЦПК України є неможливим. Разом з тим допускається, як виняток, усунення такої підстави за умови подання апеляційної скарги боржником, звернення його до суду першої інстанції із заявою про скасування судового наказу та проханням про поновлення пропущеного ним процесуального строку. У зв'язку із цим у ст. 297 ЦПК України необхідно зазначити, що усунення боржником підстав для відмови у відкритті апеляційного провадження, передбачених п. 4 ч. 4 цієї статті, не перешкоджає повторному зверненню до суду апеляційної інстанції.

Слід звернути увагу на те, що у розд. II ЦПК України не визначається, які суб'єкти процесу після перегляду судового наказу судом першої інстанції наділені правом апеляційного оскарження. Вважаємо, що із положень ст. 292 ЦПК України слідує, що ними є особи, які беруть участь у справах наказного провадження, тобто стягувач, боржник, їхні представники, органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права та обов'язки.

Отже, судовий наказ, будучи самостійною формою судового рішення, не може бути оскаржений за правилами оскарження рішення суду. Процедура оскарження та перегляду судового наказу потребують детального правового регулювання. За необхідне вважаємо внести зміни до п. 1. ч. 1. ст. 293 ЦПК України і викласти його у такій редакції: “відмови у прийнятті заяви про видачу судового наказу”, а також доповнити вказану статтю новим пунктом такого змісту: “залишення заяви про скасування судового наказу без задоволення”. Віднесення законодавцем судового наказу, щодо якого суд прийняв ухвалу про залишення заяви про його скасування без задоволення, до об'єктів оскарження обумовлює звуження права боржника на перегляд судових рішень, так як судовий наказ виступатиме об'єктом перевірки лише однієї судової інстанції. Судовий наказ повинен виступати об'єктом апеляційного оскарження стягувачем незалежно від здійснення боржником права на подання заяви про його скасування.

Чітка регламентація складу об'єктів, що підлягають апеляційному оскарженню, усунення неоднозначності тлумачення норм процесуального права, що регламентують цю складову права оскарження, повинна стати одним із пріоритетних завдань на шляху формування в Україні ефективного механізму судового захисту прав та охоронюваних законом інтересів учасників цивільного процесу.

Проведене дослідження спонукає до розгляду процедури перегляду судового наказу в апеляційному провадженні, що повинно стати предметом подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 07.07.2010 р. № 2453-VI [Текст] // ОВУ. — 2010. — № 55/1. — Ст. 1900.
2. Про практику розгляду судами заяв у порядку наказного провадження : постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 23.12.2011 р. № 14 [Електронний ресурс] Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ. — URL : http://sc.gov.ua/postanovi_za_2011_

rikpostanova_vid_23122011_roku_№_14_pro_praktiku_rozgljadu_sudami_zajav_u_porjadku_nakaznogo_provadzhen.html.

3. *Свідерська, М.* Порівняльна характеристика судового наказу, судового рішення та виконавчого напису нотаріуса [Текст] / М. Свідерська // Підприємництво, господарство і право. — 2005. — № 3. — С. 113–119.
4. *Щербак, С.* Сутність судового наказу [Текст] / С. Щербак // Підприємництво, господарство та право. — 2005. — № 6. — С. 56–59.
5. *Фурса, С. Я.* Цивільний процес України: Проблеми і перспективи [Текст] : наук.-практ. посіб. / С. Я. Фурса, С. В. Щербак, О. І. Євтушенко. — К. : Видавець Фурса С. Я. ; КНТ, 2006. — 448 с.
6. *Фурса, С. Я.* Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар [Текст] : [у 2 т.] / С. Я. Фурса, Є. І. Фурса, С. В. Щербак ; за заг. ред. С. Я. Фурси. — К. : Видавець Фурса С. Я. ; КНТ, 2006 — Т. 1. — 2006. — 912 с. (Серія “Процесуальні науки”)
7. Ухвала Апеляційного суду Луганської області від 22.03.2011 р. у справі № 22ц/1290/1896/11 [Електронний ресурс] Єдиний реєстр судових рішень України. — URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/14602804>.
8. Про судову практику розгляду цивільних справ в апеляційному порядку : постанова Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2008 р. № 18 [Текст] // Вісник Верховного Суду України. — 2008. — № 11 (99). — С. 7–15.

*Рекомендовано до друку кафедрою цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права
(протокол № 8 від 28 лютого 2012 року)*

Надійшла до редакції 02.03.2012

Трач О. М. Судебный приказ как объект апелляционного обжалования

Раскрыто отдельные теоретические и практические проблемы апелляционного обжалования судебного приказа как особой формы судебного решения. Установлена невозможность обжалования судебного приказа по правилам обжалования решений суда. Определен перечень судебных приказов, постановлений, постановленных в приказном производстве, которые выступают самостоятельными объектами апелляционного обжалования. Исследованы предпосылки апелляционного обжалования судебного приказа. Обосновано, что отнесение судебного приказа к объектам апелляционного обжалования не должно обуславливаться реализацией должником права на представление заявления о его отмене.

Ключевые слова: *судебный приказ, апелляционное производство, право апелляционного обжалования, пересмотр.*

Trach, O. M. Writ as the Object of Statutory Appeal

Some theoretical and practical problems of statutory appeal the court order as a special form of the judgment are uncovered. The impossibility to appeal court order on the rules for appealing decisions of the court set. The list of orders, decisions, decisions in the writ proceedings, which act as independent objects of appellate review. Investigated the prerequisites appeal the court order. It is proved that the assignment of a court order to the objects of appellate review should not be conditional on the realization of the debtor the right to submit the application for its removal.

Key words: *injunction, appellate proceedings, the right to appellate review, reconsideration.*

